

УДК 351:330.34:338.43

Соколюк С.Ю.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності
Уманського національного університету садівництва

Sokolyyuk Sergey

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Business, Trade and Stock Exchanges,
Uman National University of Horticulture

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

CONCEPTUAL BASES OF THE MECHANISM OF STATE REGULATION FORMATION AND SUPPORT OF INNOVATION DEVELOPMENT OF AGRARIAN SECTOR ENTERPRISES

Визначено сутність державного регулювання та державної підтримки. Висвітлено нормативно-правове забезпечення щодо питань регулювання і підтримки аграрного сектору. Виокремлено елементи державної підтримки та розглянуто бюджетне фінансування досліджень, прикладних наукових і науково-технічних розробок в агросекторі. Запропоновано організаційно-економічний механізм державного регулювання і підтримки інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору та охарактеризовано принципи його побудови. Доведено ефективність державного регулювання і підтримки суб'єктів господарювання у межах агросектору через забезпечення позитивного впливу інноваційних процесів на виробництво аграрно-промислової продукції.

Ключові слова: державне регулювання, фінансова підтримка, організаційно-економічний механізм, інноваційний розвиток, підприємства аграрного сектору.

Определена сущность государственного регулирования и государственной поддержки. Освещено нормативно-правовое обеспечение по вопросам регулирования и поддержки аграрного сектора. Выделены элементы государственной поддержки и рассмотрено бюджетное финансирование исследований, прикладных научных и научно-технических разработок в агросекторе. Предложен организационно-экономический механизм государственного регулирования и поддержки инновационного развития предприятий аграрного сектора и охарактеризованы принципы его построения. Доказана эффективность государственного регулирования и поддержки субъектов хозяйствования в рамках агросектора через обеспечение положительного влияния инновационных процессов на производство аграрно-промышленной продукции.

Ключевые слова: государственное регулирование, финансовая поддержка, организационно-экономический механизм, инновационное развитие, предприятия аграрного сектора.

Improving the efficiency of agricultural and industrial production depends on the proper development of scientific and technical activities within the relevant areas of the agricultural sector and its support at the state level. The article substantiates the relevance of the formation and implementation of the mechanism of regulation and support of innovative development of enterprises of the agricultural sector by the state. The essence of state regulation and state support is defined. The methods of state regulation of economic processes are underlined. Regulatory affairs on regulation and

support of the agricultural sector are shown. The elements of state support of the agricultural sector are highlighted. The budget financing of research, applied scientific and technical developments in the agricultural sector, which contribute to the efficiency and environmental friendliness of agricultural and industrial production is examined. The organizational and economic mechanism of state regulation and support of innovative development of the enterprises in agrarian sector is offered and the principles of its construction are described. The main components of the mechanism of state regulation and support of innovative development of enterprises in the agricultural sector and the priority directions of innovative activity of agricultural producers within the formed innovative environment are determined. The system of provision of the mechanism of state regulation and support of innovative development of the enterprises in agrarian sector is described. Its designated components will define potential opportunities of development of the innovative sphere and will promote consecutive introduction of innovations. The efficiency of state regulation and support of business entities within the agricultural sector through the positive impact of innovative processes on the production of agricultural and industrial products is proved.

Keywords: *state regulation, financial support, organizational and economic mechanism, innovative development, enterprises of the agrarian sector.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах ринкових відносин підприємства аграрного сектору виступають основними суб'єктами господарської діяльності, успішний розвиток яких залежить значною мірою від рівня їхньої інноваційної активності. Створення, впровадження та освоєння інновацій безпосередньо у виробництві аграрно-промислової продукції забезпечить відновлення позитивної динаміки основних економічних показників діяльності підприємств і підвищення їхньої ефективності. Тому нині інновації мають велике значення в процесі підвищення конкурентоспроможності аграрно-промислового виробництва та розвитку економіки країни. Однак сталий інноваційний розвиток галузей аграрного сектору не виникає спонтанно, а вимагає наявності ефективного організаційно-економічного механізму державного регулювання та підтримки сільськогосподарських підприємств, що передбачає створення необхідних економіко-правових та господарсько-фінансових передумов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблеми державного регулювання та підтримки інноваційного розвитку суб'єктів підприємництва висвітлено в наукових працях багатьох вітчизняних учених-економістів, а саме: О.А. Бутенко, Н.Ю. Гладинець, О.Є. Гудзь, І.В. Комарова, Н.С. Кузишин, С.В. Майстро, О.А. Мартинюк, О.Я. Мединська, А.С. Музиченко, Л.І. Омеляненко, Н.М. Польова, Н.В. Філіппова та ін. Вони зробили значний внесок у розвиток ефективного механізму управління інноваційною діяльністю у межах країни, регіонів і господарюючих

суб'єктів. При цьому недостатньо уваги приділено дослідженню концептуальних основ формування організаційно-економічного механізму стимулювання державою інноваційних перетворень в аграрному секторі.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті – визначення ролі державного регулювання та фінансової підтримки в процесі функціонування підприємств аграрно-промислового виробництва на інноваційній основі та теоретико-методологічне обґрунтування формування і реалізації організаційно-економічного механізму регулювання та підтримки інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору з боку держави.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Державне регулювання становить систему заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру з боку держави щодо діяльності господарюючих суб'єктів для забезпечення гармонійного розвитку, у т. ч. на інноваційній основі. Така система заходів, інструментів, методів, механізмів і засобів здійснення підтримуючої, компенсаційної та регулюючої діяльності держави забезпечує вплив не лише на діяльність суб'єктів господарювання, а й ринкову кон'юнктуру для створення оптимальних умов ефективного функціонування ринків аграрно-промислової продукції та вирішення складних соціально-економічних проблем аграрної економіки і економіки сільських територій [1, с. 34]. При цьому державне регулювання економічних процесів здійснюється на основі економічних, адміністративних та інституціональних методів. Хоча економічні методи впливу, на нашу думку, найдієвіші та найефек-

тивніші в процесі стимулювання та активізації інноваційної діяльності підприємств аграрного сектору, однак їх слід поєднувати з інституціональними й адміністративними для підвищення результативності функціонування суб'єктів аграрно-промислового виробництва.

Варто зазначити, що не лише важливо визначитися щодо методів державного регулювання економічних процесів, а й механізмів та інструментів, що будуть забезпечувати гармонійний розвиток суб'єктів господарювання у межах аграрного сектору. Тим більше що діапазон їх досить широкий, а саме: економічні, інституційні, організаційні, соціальні, інформаційні, психологічні та ін. Вплив таких механізмів та доцільність їх застосування можуть різнитися. Проте системна і комплексна державна політика має опиратися на достатньо широкий арсенал механізмів і засобів, що будуть забезпечувати реалізацію процесів – від дослідження поточного стану справ до контролювання реалізованих заходів.

Державне регулювання поєднує у собі державну підтримку, адміністративний та правовий вплив, а також міри обмежувального характеру. Таким чином, державна підтримка аграрного сектору економіки як невід'ємна частина державного регулювання являє собою сукупність різних інструментів і форм економічного впливу на розвиток сільського господарства для формування стабільності й конкурентоздатності підприємств різноманітних організаційно-правових форм господарювання, створення можливостей для насичення ринку якісним продовольством, розвитку сільських територій і досягнення продовольчої безпеки країни [2, с. 112]. Вона виступає основним механізмом реалізації державної аграрної політики та є свідомим створенням сприятливих економічних, правових, організаційних та інших умов розвитку аграрно-промислового виробництва, забезпеченого матеріальними та фінансовими ресурсами [3, с. 60].

Із метою подолання негативних тенденцій та створення умов для позитивної динаміки розвитку підприємств аграрно-промислового виробництва в Україні здійснюється нормативно-правове регулювання щодо питань державної підтримки аграрного сектору, які знайшли відображення у законах України «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», у «Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року», а також у регіональ-

них програмах розвитку агропромислового комплексу, яких налічується станом на 2018 р. близько п'ятдесяти. Крім того, Кабінет Міністрів України щороку приймає низку постанов щодо регулювання окремих питань державної підтримки аграрного сектору, а також щодо виконання державного бюджету. Така сукупність документів робить правову систему регулювання та підтримки основних сфер аграрного сектору економіки нашої країни досить складною.

Фінансова підтримка сфер аграрного сектору з держбюджету, як правило, спрямовується на значущі заходи розвитку сільського господарства, які не можуть фінансуватися самостійно підприємствами аграрно-промислового виробництва або за рахунок кредитування банківських структур. Державна підтримка агросектору охоплює [4]: бюджетне фінансування програм і заходів, які спрямовуються на розвиток галузей агросектору, пільговий режим оподаткування, часткову компенсацію процентних ставок за користування кредитами комерційних банків, списання безнадійної заборгованості перед бюджетом тощо.

Нині державна фінансова підтримка потребує стабільного надходження видатків та їх оптимізації, особливо фінансування аграрної науки, якій держава має приділити підвищену увагу, адже вона виступає запорукою відродження аграрно-промислового виробництва країни. А тому пріоритет у збільшенні обсягів фінансування наукових розробок у сфері аграрного сектору має бути наданий тим галузям та виробництвам, які забезпечують зростання доданої вартості, а також економічності та екологічності аграрно-промислового виробництва. Фінансування досліджень, прикладних наукових і науково-технічних розробок та новітніх інновацій в агросекторі має мінливий характер, хоча в 2017-2018 рр. прослідковується тенденція до його підвищення (рис. 1).

Нині існує необхідність не стільки одержання державної фінансової підтримки для забезпечення активізації інноваційної діяльності підприємств аграрно-промислового виробництва, скільки ефективного її використання. Цьому має слугувати формування організаційно-економічного механізму державного регулювання і підтримки інноваційного розвитку підприємства аграрного сектору, що буде забезпечувати зацікавленість сільськогосподарських товаровиробників у творчому процесі розроблення та впровадження інновацій.

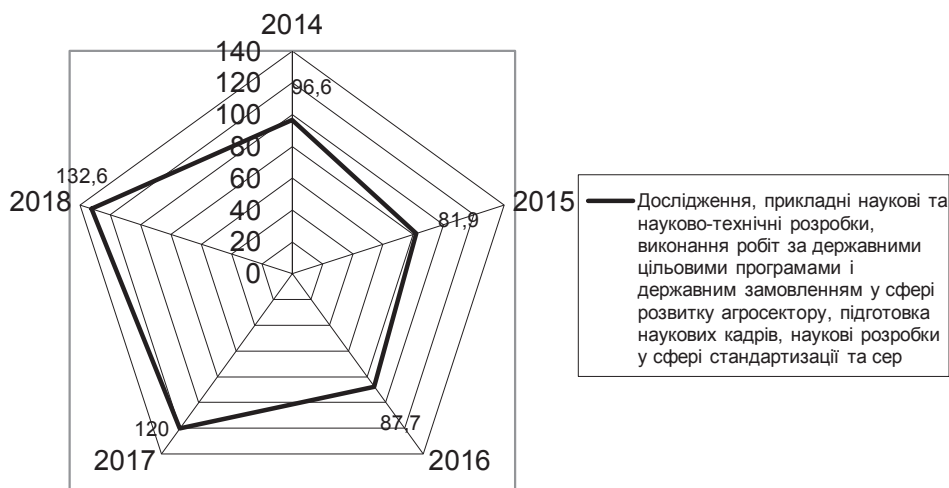

Рис. 1. Бюджетне фінансування науково-дослідних розробок в агросекторі, млн. грн.

Джерело: складено автором з використанням даних Міністерства аграрної політики та продовольства України

Формування такого механізму повинне відбуватися на підставі таких принципів [5, с. 24]:

- достатності, публічності і контролі виділених бюджетних засобів і жорсткого планування бюджетного фінансування;
- своєчасності надання підтримки й сприяння у вирішенні першочергових завдань аграрного сектору;
- доступності, гнучкості й прозорості державної підтримки для різноманітних організаційно-правових форм господарювання;
- врахування регіональних особливостей у процесі фінансування бюджетних програм і формування єдиного ринкового простору.

Механізм державного регулювання і підтримки інноваційної діяльності у межах підприємств агросектору передбачає використання певного набору організаційних та фінансово-економічних заходів, які, з одного боку, дають змогу місцевим громадам розробляти довгострокові плани регіонального розвитку, а з іншого – забезпечують ефективність державного регулювання через активізацію інноваційного розвитку підприємств аграрно-промислового виробництва. Професійний розподіл повноважень між окремими ланками управлінської системи в процесі інноваційної діяльності аграрних підприємств та злагодженість дій її керуючого та керованого складників визначатимуть результативність механізму у цілому.

Організаційно-економічний механізм державного регулювання і підтримки інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору повинен включати суб'єктні (уряд, державні інститути) та об'єктні (підприємства аграрно-промислового виробництва, наукові установи, заклади

вищої освіти) складники, систему забезпечення, а також методи та заходи державного регулювання, що є основою формування інноваційного середовища, в якому визначаються пріоритетні напрями інноваційної діяльності сільськогосподарських товаровиробників (рис. 2).

У представленому механізмі система забезпечення виступає найважливішим елементом у процесі державного регулювання і підтримки інноваційної діяльності в агросекторі. Вона передбачає наявність нормативно-правового, наукового, інформаційно-аналітичного, ресурсного, матеріально-технічного забезпечення із застосуванням методів державного регулювання та організаційних і фінансово-економічних заходів управління розвитком підприємств аграрно-промислового виробництва на інноваційній основі. Дія таких заходів спрямована на активізацію інноваційних процесів та сприяє досягненню поставлених цілей і одержанню запланованих результатів у процесі функціонування підприємств аграрного сектору.

Нормативно-правове забезпечення організаційно-економічного механізму державного регулювання і підтримки інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору містить нормативно-законодавчі акти прямого чи опосередкованого впливу та окреслює правові основи його здійснення, регламентує права та повноваження учасників у сфері інноваційної діяльності, а також методи реалізації державної політики розвитку аграрно-промислових суб'єктів підприємництва на інноваційних засадах. Наукове забезпечення передбачає здійснення наукових розробок, освоєння прогресивних, стратегічних конкурентоспроможних технологій, упро-

Рис. 2. Організаційно-економічний механізм державного регулювання і підтримки інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору

Джерело: розробка автора

вадження їх у наукоємне аграрно-промислове виробництво і реалізацію якісної наукоємної сільськогосподарської продукції на продовольчому ринку.

Інформаційно-аналітичне забезпечення функціонування механізму державного регулювання і підтримки інноваційної діяльності має за мету надання повної та достовірної інформації про інноваційно активні підприємства аграрно-промислового виробництва, пріоритетні державні інноваційні програми та проекти в аграрній галузі, розвиток інноваційного потенціалу та інноваційних процесів як на національному і регіональному рівнях, так і в межах суб'єктів господарювання, а також інноваційне середовище загалом. Воно забезпечує розвиток розгалуженої мережі засобів зв'язку та спеціалізованих комунікаційних мереж, прискорює обмін джерелами інформації і накопичення їх у спеціальних базах даних. Ресурсне забезпечення базується на аналізі стану всіх видів ресурсів, задіяних в аграрно-промисловому виробництві, визначенні їх потреби та раціональному й оптимальному використанні. У межах підприємств аграрного сектору воно стосується забезпечення садивним матеріалом, відновлення і збере-

ження родючості ґрунтів, підвищення показників урожайності сільгоспкультур тощо.

Матеріально-технічне забезпечення організаційно-економічного механізму державного регулювання і підтримки інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору передбачає наявність відповідної техніки та сучасних технологій, необхідних для організації процесу аграрно-промислового виробництва інноваційної продукції, та спрямоване на відтворення і розвиток матеріально-технічної бази, комплексну механізацію і поступову автоматизацію технологічних процесів та виготовлення матеріальних ресурсів.

Система забезпечення у межах механізму регулювання і держпідтримки інноваційного розвитку в сукупності своїх структурних складників відображає головні аспекти організації інноваційної діяльності в аграрно-промисловому виробництві, управління та вдосконалення інноваційних процесів на рівні окремих підприємств агросектору.

Формування та реалізація запропонованого організаційно-економічного механізму державного регулювання і підтримки інноваційного розвитку на рівні підприємств аграрного

сектору забезпечить переорієнтацію їх виробничо-господарської діяльності, що сприятиме активізації техніко-технологічних та інших зрушень в аграрно-промисловому виробництві й створить відповідні умови щодо впровадження у практику інноваційних розробок. Саме вони повинні стати основою визначення та підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в агросекторі, а також «відповідати загальнодержавним інтересам та враховувати ті невідкладні завдання, які випливають із сучасного стану та структури економіки України» [6, с. 77]. Гнучка система державного регулювання і підтримки підприємств агросектору спрямована на відновлення вітчизняного аграрно-промислового виробництва, у т. ч. на інноваційній основі, захист та збереження природо-ресурсного середовища, розвиток привабливості сільських регіонів, забезпечення добробуту сільського населення та підвищення якості життя на селі.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Ефективне державне регулювання та державна підтримка інноваційного розвитку забезпечують позитивний вплив інноваційних процесів на виробництво аграрно-промислової продукції та сприяють їх активізації на сільськогосподарських підприємствах, створюють нові робочі місця і підвищують добробут усіх верств населення, що задіяні у цьому процесі. Інноваційний розвиток можливий лише за умови поєднання інтересів державної влади і суб'єктів господарської діяльності, тому що держава може виділити кошти, організувати наукове співтовариство, допомогти спрогнозувати розвиток та збудувати пріоритети, але процес освоєння грошей та вихід на ринок – це завдання самих господарських суб'єктів. Для цього необхідно спрямовувати організаційно-економічні заходи і важелі в єдиний механізм, де функціонування підприємств аграрного сектору, які використовують у своїй виробничо-господарській діяльності бюджетні кошти, буде зорієнтовано на освоєння новітньої техніки та технологій.

Бібліографічний список:

1. Авсянников Н.М. Инновационный менеджмент. Москва, 2002. 176 с.
2. Музиченко А.С., Голуб Т.І. Сучасний стан державної підтримки розвитку аграрного сектору України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 6 (2). С. 112-115.
3. Гудзь О.Є. Фінансово-кредитна інфраструктура аграрної сфери України. *Економіка АПК*. 2009. № 6. С. 58-63.
4. Майстро С.В. Напрями державної підтримки аграрного сектору та її вплив на конкурентоспроможність продукції на світовому ринку. *Державне управління: теорія та практика*. 2005. № 2. URL : <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/galuz/05msvpsr.pdf> (дата звернення: 20.01.2019).
5. Державні програми підтримки аграрного сектору: проект «Реформа у галузі сільського господарства, вдосконалення нормативно-правової бази». Київ : USAID, 2007. 44 с.
6. Гладинець Н.Ю. Концептуальні засади формування механізму регулювання інноваційної діяльності в регіоні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2011. Вип. 33. Ч. 1. С. 74-79.

References:

1. Avsiannikov N.M. (2002). Innovatsionnyy menedzhment [Innovative management]. Moscow. (in Russian).
2. Muzychenko A.S., Golub T.I. (2016) Suchasnyj stan derzhavnoji pidtrymky rozvytku aghrarnogho sektora Ukrajinjy [The current state of state support to the development of the agrarian sector of Ukraine]. *Scientific Herald of Uzhhorod National University*. Vol. 6 (2), pp. 112-115.
3. Gudz O.Ye. (2009). Finansovo-kredytna infrastruktura ahrarnoi sfery Ukrainy [Financial and credit infrastructure of the agrarian sector of Ukraine]. *Ekonomika APK*. No. 6, pp. 58-63.
4. Maistrov S.V. (2005). Napriamy derzhavnoi pidtrymky ahrarnoho sektora ta yij vplyv na konkurentospromozhnist produktsii na svitovomu rynku [The directions of state support to the agrarian sector and its impact on the competitiveness of products in the world market]. *Public Administration: Theory and Practice*. No. 2. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/galuz/05msvpsr.pdf> (accessed 20 January 2019).
5. Derzhavni prohramy pidtrymky ahrarnoho sektora: Proekt «Reforma u haluzi silskoho hospodarstva, vdoskonalennia normatyvno-pravovoi bazy» [State programs for support of the agrarian sector: the project «Reform in the field of agriculture, improvement of the regulatory framework»] (2007). Kyiv: USAID. (in Ukrainian).
6. Gladynets N.Yu. (2011) Kontseptualni zasady formuvannia mekhanizmu rehulivannia innovatsiinoi diialnosti v rehioni [Conceptual principles of forming a mechanism for regulating innovation activity in the region]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series «Economics»*. Vol. 33. No. 1, pp. 74-79.